

Tonga

**NGAAHI TU'UTU'UNI KI HE TOHI
TOTONGI KI HE NGAARI FETU'UTAKI
2018**

NGAAHI TU'UTU'UNI KI HE TOHI TOTONGI KI HE NGAAHI FETU'UTAKI 2018

Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Kupu

Ngaahi Tu'utu'uni

KONGA I - TALATEU	5
1 Hingoa nounou mo e kamata'anga	5
2 'Uhinga'i lea	5
KONGA II – NGAahi NGĀUE FETU'UTAKI FAKAMOVETEVE	6
3 Ngaahi ngāue kuo pau ke faile ai 'a e ngaahi tohi totongi 'i he Sino Pule	6
4 Ngaahi tohi totongi 'oku faka'atā mei he ngaahi fiema'u fanongonongo	6
KONGA III – NGAahi TU'UTU'UNI FAKALUKUFUA FEKAU'AKI MO E NGAahi TOHI TOTONGI	7
5 Ngaahi fiema'u ki he ngaahi tohi totongi	7
KONGA IV – FANONGONONGO MO E LESISITA 'O E NGAahi TOHI TOTONGI	7
6 Founa ke fanongonongo ai ki he Sino Pule ha tohi totongi	7
7 Lesisita 'o e ngaahi tohi totongi kuo fanongonongo	8
8 'Ikai hoko 'a e lesisita ko ha fakangofua	9
TEPILE 1	10
FANONGONONGO 'O HA TOHI TOTONGI FO'OU	10
LILIU KI HA TOHI TOTONGI KUO LESISITA	12
FAKATA'E'AONGA'I 'O HA TOHI TOTONGI KUO LESISITA	14

NGAAHI TU'UTU'UNI KI HE TOHI TOTONGI KI HE NGAAHI FETU'UTAKI 2018

LAO KI HE NGAAHI FETU'UTAKI 2015

'I HONO NGAUE'AKI 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'i he kupu 64 'o e Lao ki he Ngaahi Fetu'utaki 2015, 'oku fa'u ai 'e he Sino Pule 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko 'eni -

KONGA I - TALATEU

1 Hingoa nounou mo e kamata'anga

- (1) 'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko 'eni ko e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Tohi Totongi ki he Ngaahi Fetu'utaki 2018.
- (2) Kuo pau ke kamata ngaue'aki 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ni 'i he 'aho 'e pulusi ai 'i he Kasete pe kehe ange 'o fakatatau ki he kupu 10(e) 'o e Lao ki he Ngaahi 'Uhinga'i Lea (Vahe 1).

2 'Uhinga'i lea

- (1) Fakatatau ki he kupu-si'i (2), tuku kehe ka fiema'u ha 'uhinga kehe 'i hono tu'unga, ko e ngaahi lea 'oku ngaue'aki 'i he Ngaahi Tu'utu'uni ni 'oku nau ma'u 'a e 'uhinga tatau 'o hange ko ia 'i he Lao ki he Ngaahi Fetu'utaki 2015.

- (2) 'I he Ngaahi Tu'utu'uni ni, tuku kehe ka fiema'u ha 'uhinga kehe 'i hono tu'unga —
- “Lao”** 'oku 'uhinga ki he Lao ki he Ngaahi Fetu'utaki 2015;
- “ngaahi ngāue fetu'utaki fakamovetevete”** 'oku ne ma'u 'a e 'uhinga 'oku 'oatu ki ai 'i he kupu 58 'o e Lao;
- “tohi totongi kuo lesisita”** 'oku 'uhinga ki ha tohi totongi kuo fanongonongo ki he Sino Pule 'i he kupu 59 pe 61 'o e Lao 'o fakatatau ki he Ngaahi Tu'utu'uni ni pea lekooti 'e he Sino Pule 'i he lesisita 'o e ngaahi tohi totongi;
- “tohi totongi”** 'oku ne ma'u 'a e 'uhinga 'oku 'oatu 'i he kupu 58 'o e Lao.

KONGA II – NGAHI NGĀUE FETU'UTAKI FAKAMOVETEVE

3 Ngaahi ngāue kuo pau ke faile ai 'a e ngaahi tohi totongi 'i he Sino Pule

- (1) Kuo pau ke fanongonongo 'a e ngaahi tohi totongi ki he ngaahi fa'ahinga 'o e ngāue fetu'utaki fakamovetevete ko 'eni ki he Sino Pule 'o fakatatau ki he kupu 59 'o e Lao:
- (a) ngaahi ngāue fakafetu'utaki ki he telefoni to'oto'o;
 - (b) ngaahi ngāue telefoni tu'uma'u;
 - (c) ngaahi ngāue telefoni le'o kehe (fakatātā 'aki 'eni, le'o 'i he talite 'initaneti fakalukufua);
 - (d) Ngaahi ngāue hū ki he 'initaneti;
 - (e) ngāue ma'u'anga fakamatala 'i he 'initaneti (fakatātā 'aki 'eni, ko ha ngāue ma'u'anga fakamatala ki he fakahoko tā pe ngāue ongo mo e tohi); mo e
 - (f) ngaahi fekau 'i he le'o.
- (2) Koe'uhi ke faka'ehi'ehi mei he tala'a -
- (a) kuo pau ke fakahā 'a e ngaahi tohi totongi kotoa 'i he pa'anga (i.e TOP\$);
 - (b) 'e ngofua ke fakahā ha tohi totongi 'o hangē ha tu'unga totongi pe 'i he founga 'o ha fika'i totongi; mo e
 - (c) tohi totongi 'oku noa kuo pau ke fanongonongo, fakataha mo e ngaahi tu'unga kuo pau ke ngaue'aki ai ha tu'unga tohi totongi 'i he noa.

4 Ngaahi tohi totongi 'oku faka'atā mei he ngaahi fiema'u fanongonongo

Ko e ngaahi fa'ahinga 'o e ngaahi tohi totongi ko 'eni 'oku 'ikai fiema'u ia ke fanongonongo ki he Sino Pule 'i he kupu 59 'o e Lao -

- (a) ha tohi totongi 'oku fekau'aki mo ha ngaahi ngāue fetu'utaki fakamovetevete 'oku 'oatu ki he 'Ene 'Afio; mo e
- (b) ha tohi totongi 'oku fokotu'u 'a ia ko e ola 'o e solova 'o ha pa'anga te'eki totongi 'i he vaha'a 'o e taha ma'u laiseni mo ha kasitomā taautaha 'o fakafou 'i ha fealea'aki ke totongi.

KONGA III – NGAahi TU'UTU'UNI FAKALUKUFUA FEKAU'AKI MO E NGAahi TOHI TOTONGI

5 Ngaahi fiema'u ki he ngaahi tohi totongi

- (1) 'Oku totonu ke mahino ngofua mo malava ha tohi totongi 'o ngaue'aki ki ha kasitomā.
- (2) Ko e ngaahi tu'unga 'oku tuku atu ai 'a e ngaahi tohi totongi kehekehe 'e ha taha ma'u laiseni 'oku ngaue'aki ki ha ngāue fetu'utaki fakamovetevete pau 'oku totonu ke mahino pea fakapapau'i ngofua 'e ha kasitomā.
- (3) 'Oku totonu ke fakamatala'i totonu 'a e tohi totongi pea 'oku totonu ke 'ikai faka'atā fakahangatonu pe 'ikai fakahangatonu ki he taha ma'u laiseni ha faingamalie faitu'utu'uni 'i he founa 'a ia, pe, kuo pau ke ngaue'aki 'a e tohi totongi pe ngaahi naunau 'o e tohi totongi ('o hange ko ha ngaahi fakasi'isi'i 'o ha mo'ua, ngaahi totongi fakafoki pe ngaahi mo'ua).

KONGA IV – FANONGONONGO MO E LESISITA 'O E NGAahi TOHI TOTONGI

6 Founa ke fanongonongo ai ki he Sino Pule ha tohi totongi

- (1) Kuo pau ke ngaue'aki 'e ha taha ma'u laiseni 'a e foomu 'i he Tepile 1 ke fanongonongo ki he Sino Pule 'o ha -
 - (a) tohi totongi ki he ngaahi taumu'a 'o e kupu 59 'o e Lao; mo e
 - (b) liliu ki he, pe fakata'e'aonga'i 'o ha, tohi totongi kuo lesisita ki he ngaahi taumu'a 'o e kupu 61 'o e Lao.
- (2) Kuo pau ke fakahū atu faka'elekitulonika 'a e fanongonongo ki he Sino Pule 'o fakafou 'i he imeili ki ha tu'asila 'oku fakamahino pau 'e he Sino Pule.

FAKATOKANGA'I ANGE: 'I he kupu 59 'o e Lao, 'oku fiema'u 'a e taha ma'u laiseni ke ne fanongonongo ki he Sino Pule 'a e ngaahi tohi totongi kimu'a pe 'i he taimi tatau 'oku kamata ngaue'aki ai 'a e ngaahi tohi totongi ko ia. 'I he kupu 61, 'oku fiema'u 'a e taha ma'u laiseni ke ne fanongonongo ki he Sino Pule ha liliu pe fakata'e'aonga 'o ha tohi totongi na'e fanongonongo ki he Sino Pule kimu'a pe 'i he taimi tatau 'oku kamata ngaue'aki ai 'a e liliu pe fakata'e'aonga ko ia.

7 Lesisita 'o e ngaahi tohi totongi kuo fanongonongo

- (1) Fakatatau ki he kupu-si'i (2), 'i loto 'i he 'aho pisinisi 'e ua (2) mei hono ma'u 'o ha fanongonongo 'i he kupu 7, kuo pau ki he Sino Pule ke:
 - (a) lekooti 'a e tohi totongi 'i he lesisita 'o e ngaahi tohi totongi; mo
 - (b) 'oatu ki he taha ma'u laiseni fakahoko fanongonongo ha tohi fakapapau'i 'o e lesisita pea fale'i ki he 'aho 'o e lesisita mo e fika fakamanatu lesisita.
- (2) 'E ngofua ki he Sino Pule ke ne kole ha fakamahino pe fakamatala fakalahi mei he taha ma'u laiseni fakahoko fanongonongo kimu'a hono lekooti 'a e tohi totongi 'i he lesisita 'o e ngaahi tohi totongi kapau ko e -
 - (a) foomu 'oku fakamahino pau 'i he Tepile 1 'oku te'eki ke ngaue'aki, 'oku ta'ekakato pe 'ikai ke 'i ai ha fakaikiiki fe'unga;
 - (b) tohi totongi kuo fanongonongo 'oku ngaue'aki ki ha ngāue fetu'utaki fakamovetevete 'o e fa'ahinga pe fakamatala tatau, pe ngaue'aki tatau, ki ha ngāue 'oku 'oatu 'e he taha ma'u laiseni fakahoko fanongonongo 'a ia kuo 'osi 'i ai ha tohi totongi kuo lesisita pea -
 - (i) ko e tohi totongi kuo fanongonongo 'oku 'ikai ke fakafaikehekehe'i fe'unga 'i he vaha'a 'o e ngaahi tu'unga 'a ia 'e ngaue'aki ai 'a e ongo tohi totongi 'e ua; mo e/pe
 - (ii) ko e totongi kuo fanongonongo 'oku ngalingali ke ne tuku ha ngaahi tohi totongi 'e ua ke ngaue'aki;
 - (c) ko e tohi totongi kuo fanongonongo pe ko e fakamatala 'o ia pe ko e ngaahi tu'unga 'a ia 'oku ngaue'aki ai ko e me'a ia, 'i he fakakaukau 'a e Sino Pule, 'e iku ia ki ha ta'efemahino'aki pe fehalaaki lahi 'e ala lava ke hoko mei he kau kasitomā.
- (3) Kapau 'e 'ikai ke 'oatu 'e he Sino Pule ki he taha ma'u laiseni fakahoko fanongonongo ha fale'i 'i he tohi 'a e fa'ahinga 'oku fakaha 'i he kupu-si'i (1), pe ha kole 'i he tohi 'a e fa'ahinga 'oku fakaha 'i he kupu-si'i (2), 'i loto 'i he 'aho pisinisi 'e ua (2) mei he 'aho 'o e fanongonongo, pea 'oku lau leva 'a e tohi totongi kuo fanongonongo kuo lekooti 'i he lesisita 'o e ngaahi tohi totongi 'i he 'aho 'o e fanongonongo.
- (4) Kapau 'e kole 'e he Sino Pule ha fakamahino pe fakamatala fakalahi mei he taha ma'u laiseni fakahoko fanongonongo 'i he kupu-si'i (2), kuo pau ke 'oatu 'e he taha ma'u laiseni 'a e fakamahino pe fakamatala 'oku kole 'i he tohi 'i loto 'i he 'aho pisinisi 'e ua (2) pe taimi kehe ko ia 'e ala fakamahino pau 'e he Sino Pule.
- (5) Kuo pau ki he Sino Pule, 'i he hili hono ma'u 'a e fakamahino pe fakamatala fakalahi 'oku kole, ke ne -
 - (a) lekooti 'a e tohi totongi 'i he lesisita 'o e ngaahi tohi totongi; pea

- (b) 'oatu ki he taha ma'u laiseni fakahoko fanongonongo 'a e tohi fakapapu'i 'o e lesisita pea fale'i ki he 'aho 'o e lesisita mo e fika fakamanatu lesisita.

8 'Ikai hoko 'a e lesisita ko ha fakangofua

- (1) Kuo pau ko hono lekooti 'o ha tohi totongi kuo fanongonongo 'i he lesisita 'o e ngaahi tohi totongi ke 'ikai -
- (a) hoko ko e fakafotunga 'o hono fakangofua pe poupou'i 'o e, pe felotoi ki he, tohi totongi 'o fakafofonga'i 'a e Sino Pule; mo e
- (b) te ne kouna'i 'a e Sino Pule mei hono sivi mo to e vakai'i 'a e tohi totongi pe ko hono ngaahi fokotu'utu'u 'i ha 'aho 'amui ange ki ha taumu'a 'oku tu'utu'uni'i 'i he Lao pe ha tu'utu'uni 'oku fa'u 'i he Lao (kehe ange mei ha ngaahi fokotu'utu'u ngaue).
- (2) Kuo pau ke 'ikai lau 'e ha taha ma'u laiseni 'a hono lekooti 'e he Sino Pule 'o ha tohi totongi kuo fanongonongo 'i he lesisita 'o e tohi totongi ko ha fakafotunga ia 'o hono fakangofua pe poupou'i 'a e tohi totongi 'e he Sino Pule.

Na'e fakahoko 'i Nuku'alofa 'i he 'aho 6 ni 'o **Tisema** 2018.

Paula Ma'u
'Ofisa Pule Ngaue

Potungaue Fakamatala 'Ea, Ma'u'anga Ivi, Ma'u'anga Fakamatala, Fakatamaki
Fakaenatula, 'Atakai, Feliuliaki 'a e 'Ea mo e Ngaahi Fetu'utaki

TEPILE 1

FANONGONONGO 'O HA TOHI TOTONGI FO'OU

Fakatokanga'i ange: Kuo pau ke fakakakato ha foomu mavahe ki he tohi totongi taki taha. 'E ala 'oatu ha ngaahi fakaikiiki tohi totongi fakalahi 'i he founa 'o ha tohi fakalahi.			
Hingoa 'o e taha ma'u laiseni			
Hingoa 'o e taha fetu'utaki			
Fika telefoni		Tu'asila 'imeili	
Fa'ahinga 'o e ngāue Fakamolemole 'o faka'ilonga'i (✓)			
Ngaahi ngāue fakafetu'utaki ki he telefoni to'oto'o		Ngaahi ngāue telefoni tu'uma'u	
Ngaahi ngāue telefoni le'o kehe		Ngaahi ngāue hū ki he 'initaneti	
Ngāue ma'u'anga fakamatala 'i he 'initaneti			
Hingoa 'o e ngāue pe hingoa 'iloa 'o ha koloa (kapau 'oku 'i ai)	Fakamatala 'o e ngāue (e.g. kau ki he ngaahi tā telefoni; SMS 'i ha netiueka fakalotofonua; tā fakavaha'apule'anga ki [x])		
Mahu'inga 'oku ala totongi (i he pa'anga)	'Iuniti 'o e totongi (e.g. miniti 'o e tā telefoni, fekau, vaha'ataimi)		Makatu'un ga 'o e totongi (i.e. totongi-kimu'a pe totongi-kimui)

Fakamatala 'o e ngaahi tu'unga 'o e tohi totongi 'oku ngaue'aki ki ai						
Fa'ahinga 'o e tohi totongi Fakamolemole 'o faka'ilonga'i (✓)		'Aho kamata'anga			'Aho 'oku fakataumu'a ke 'osi ki ai (kapau 'oku 'ilo)	
Angamaheni (Standard)						
Fakalalakaka (Promotion)						
Kehe (fakamolemole 'o fakamahino'i ange)						
Kapau ko ha fakalalakaka (promotion), ko e hingoa 'o e fakalalakaka (promotion)						
Tu'unga taau (kapau 'oku fakangatangata)						
'Oku fetongi 'e he tohi totongi ko 'eni 'a e tohi totongi lolotonga? Fakamolemole 'o faka'ilonga'i (✓)		'Ikai		'Io		Kapau 'io, fika fakamanatu lesisita 'o e tohi totongi 'oku fetongi
Ngāue'aki Faka'ofisiale Pē						
'Aho 'o e fanongonongo		'Aho 'o e lesisita		Fika fakamanatu lesisita		

LILIU KI HA TOHI TOTONGI KUO LESISITA

Fakatokanga'i ange: Kuo pau ke fakakakato ha foomu mavahe ki he tohi totongi taki taha 'e liliu.			
Hingoa 'o e taha ma'u laiseni			
Hingoa 'o e taha fetu'utaki			
Fika telefoni		Tu'asila 'imeili	
Fa'ahinga 'o e Ngāue Fakamolemole 'o faka'ilonga'i (✓)			
Ngaahi ngāue fakafetu'utaki ki he telefoni to'oto'o		Ngaahi ngāue telefoni tu'uma'u	
Ngaahi ngāue telefoni le'o kehe		Ngaahi ngāue hū ki he 'initaneti	
Ngāue ma'u'anga fakamatala 'i he 'initaneti			
Hingoa 'o e ngāue pe hingoa 'iloa 'o ha koloa (kapau 'oku 'i ai)			
Fakamatala 'o e ngāue (e.g. kau ki he ngaahi tā telefoni; SMS 'i ha netiueka fakalotofonua)			
Fika fakamanatu lesisita 'o e tohi totongi 'oku liliu			
Fakamatala 'o e liliu			

Mahu'inga 'oku ala totongi (i he pa'anga)	'Iuniti 'o e totongi (e.g. miniti 'o e tā telefoni, fekau, vaha'ataimi)	Makatu'unga 'o e totongi (i.e. totongi-kimu'a pe totongi-kimui)	
Ngāue'aki Faka'ofisiale Pē			
'Aho 'o e fanongonongo		'Aho 'o e lesisita ('o e liliu)	

FAKATA'E'AONGA'I 'O HA TOHI TOTONGI KUO LESISITA

Fakatokanga'i ange: Kuo pau ke fakakakato ha foomu mavahe ki he tohi totongi taki taha ke fakata'e'aonga'i.					
Hingoa 'o e taha ma'u laiseni					
Hingoa 'o e taha fetu'utaki					
Fika telefoni			Tu'asila 'imeili		
Fa'ahinga 'o e ngāue Fakamolemole 'o faka'ilonga'i (✓)					
Ngaahi ngāue fakafetu'utaki ki he telefoni to'oto'o			Ngaahi ngāue telefoni tu'uma'u		
Ngaahi ngāue telefoni le'o kehe			Ngaahi ngāue hū ki he 'initaneti		
Ngāue ma'u'anga fakamatala 'i he 'initaneti					
Hingoa 'o e ngāue pe hingoa 'iloa 'o ha koloa (kapau 'oku 'i ai)			Fakamatala 'o e ngāue (e.g. kau ki he ngaahi tā telefoni; SMS 'i ha netiueka fakalotofonua; tā fakavaha'apule'anga ki [x])		
Fika fakamanatu lesisita 'o e tohi totongi 'oku fakata'e'aonga'i			'Aho kamata'anga 'o e tohi totongi 'oku fakata'e'aonga'i		
'Oku fakangata 'a e hoko atu 'a e ngāue?	'Io	'Ikai	Kuo lesisita ha tohi totongi fo'ou ki he ngāue ko 'eni?	'Io	'Ikai
Fakamolemole 'o faka'ilonga'i (✓)			Fakamolemole 'o faka'ilonga'i (✓)		

		Kapau 'io, ko e ha 'a e fika fakamanatu lesisita 'o e tohi totongi fakafetongi ki he ngāue ko 'eni?	
Ngāue'aki Faka'ofisiale Pē			
'Aho 'o e fanongonongo		'Aho 'o e lesisita ('o e fakata'e'aonga)	